

ՆՈՐ-ԴԱՐ

№ 155 ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ ԱՐՐԱԹ 28 Սեպտեմբերի

1884

ԱՐՐԱԹ 28 Սեպտեմբերի ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ № 155

Տարեկան 10 ռուբլի: Վեջ ամսը՝ 8 ռուբլի: Երեք ամիսը՝ 3 ռ. 50 կ. Զատիկի 5 կոպեկ: Բաժանորդը գրելով ինքն իրեն խնայողաբար:

Խմբագրության հասցեն: Тифлисъ. Редакция „Норъ-Даръ“ Կամ Tiflis, Rédaction „Nor-Dar“.

Խմբագրությանը բաց է ամեն օր (բացի տան օրերից) ժամը 9-ից մինչև 2-ը: Զայտարարությունները ընդունվում են ամեն յուրեք օրը: Զայտարարությունները ընդունվում են 2 կ. ընկալմանը համար՝ իրենց արժեքով:

«Նոր-Դար»-ին կարելի է բաժանորդ գրուել չորս ամսով՝ սեպտեմբերի 1-ից մինչև յուլիսի 1-ը 1885 թ. գինն է՝ 4 ռուբլի:

ԾԱՆՈԹՅՈՒՆ.

Խմբագրությունը գտնվում է այժմ նախկին խմբագրատան մօտ, փոստատան ետևը, Տրոյիցկի փողոցի փողոցում, վրաց Սամբա եկեղեցուն հանդեպ, տուն № 9:

Редакция газеты «Норъ-Даръ» находится на Троицкомъ переулке (за почтой), въ домѣ № 9.

ԲՈՎԱՆԻՒԹՅՈՒՆ

Առաջնորդողը՝ Մ. Բաժանորդը գրելով ինքն իրեն խնայողաբար: Մ. Բաժանորդը գրելով ինքն իրեն խնայողաբար: Մ. Բաժանորդը գրելով ինքն իրեն խնայողաբար:

Թիֆլիս, 27 սեպտեմբերի 1884

Մի քսուսի նկատմամբ խնայողաբար:

I.

Շարունակ թղթակցություններ ենք ստանում, որոնք բովանդատում են իրենց մեջ յարձակումներ:

ՖԵՅԼԻԵՏՈՆ

Վ... Դ... ՄԻՈՒՄ ՅԵՇԱՍԱԿԱՐԱՆԻՑ.

(Վ. Ե. Զ.)

Մի անգամ պատեր-Փոփոխ, փոխանակ ուրիշ ընծաներին ինձ բերել էր մի գրք սակավաթիվ աղանի, որոնց նա բերել էր երեկոյան ժամանակ եկեղեցու գաղթում թափափելու: Հազի մի քանի օր նրանք կարողացան ինձ հետաքրքրել: Շուտով նրանք ինձ գրեցին փոքրիկ վանդակից արձակած: Շատ անախտ էր գալիս ակամքս նրանց ձայնը: Նա սիրում էր աղաները... այդ սե աղաները շատ յարմար էին գալիս իմ ճաշակին: Ինձ պատկերած էր օրհնել երկու անգամ կերակրել աղաներին, բայց ես հացի միջոցով մեծ մասը տալիս էի աղաներին: Իսկ աղաներին... նրանք շատ երկար ժամանակ անցնում էին ձեռքից: Վաղուց զբոսնում էի նրանց թևերից: Այլ ևս թռչելու կարողություն չուրեք ձեր հին նրանք: Նա նրանց տեղափոխեցի պարտեզի մի փոքր ընկած անկյունը, իմ նոր բնակարանում աղաներին ապաստարան տալիս համար: Նրանք թե՛ անթիվ, բայց աշխատում էին թռչել, հեռանալ, աղաները իմ ձեռքից... բայց ոչ... ես օտարի հարազատով քշում էի նրանց նոր բնակարանը: Նրանց սակավաթիվ շատ զգուշ էի թույլ ինձ: Շատ անգամ աղաներին թափած սե փետուրները խրեցնում էի նրանց քամակի վրայ, որ իմ ճաշակին յարմար սե զոյնը ստանան: Բայց ոչ, նրանց նեղացնում էր իմ այս վարձուքը, խնայող ամբողջ մարմնով լատիսահարում:

Հերքումներ, պաշտպանություններ, գանգառներ: Իսկ ներքին, առարկան... միևնույն քահանան, դպրոցների տնտեսական լեռնաշղթաներ, փողի պահպանությունը, դպրոցական գանգառներ, ուսուցչի ռոճիկը, հոգաբարձական և ուսուցչական ինտրիգները, երեսփոխանական հաշիվները, հոգևոր վարչությունն անարդար արարքներն են...

Ստանում ենք և արտունջ յայտնող նամակներ, որովհետև «Նոր-Դար»-ում հրատարակվում են երեսփոխանական հաշիվներ, պարտազանց քահանաների մասին գերեզման թղթակցություններ:

Մենք էլ շատ ցավում ենք, որ թղթակցները միշտ միևնույն նիւթերի վերայ են գրում, որ մենք ստիպված ենք մեր մամուլի մեջ մատուցել նիւթի վերաբերյալ թղթակցությունները: Մենք ևս ցավում ենք, որ մեր մամուլը չի կարողանում լիարժեք լինել:

Այդ տեսակ թղթակցություններ ևս անհրաժեշտ է լինում: Երբեք չենք ցանկանում ևս ընթերցողներին մեծամասնություն համար անհետաքրքիր դեր և դեմ գրությունները կարելու չափ սահմանափակելու նպատակով յայտ-

նեցինք իւր ժամանակին, որ թերթի չորրորդ երեսում կը հրատարակենք դեր և դեմ յօդուածները յայտարարութեան հաշուով:

Դրանով կարծում էինք մենք, որ մեր մարդիկ փողեր ծախելու առանձին սեր չ'ունենալով՝ կը գադարեն այդ տեսակ յօդուածներ գրելուց և կամ եթէ գրելու էլ լինին, գրածը կը լինի կարճ: Այդ տեսակ նիւթերը յայտարարութեան բաժնում տեղափոխելով՝ խմբագրությունը ազատ կը լինի այդ մասին ուղղակի յարձակումներից, իսկ այդ բաժնով չը հետաքրքրուող ընթերցողները կարող են և չը կարգալ:

Ինչ վերաբերում է այդ բաժնի համար փող ստանալուն, մենք այդտեղ ոչինչ մի անվախել քան չենք տեսնում, քանի որ այդ հրատարակվող է լինում և ոչ ոքի համար խտրություն չէ լինում: Ոչ մէկ խմբագրություն անվախել չէ համարած օրինակ հրատարակելու մի գործարանատիրոջ իւր գործարանի օգտաւետութեան մասին գրած ներբողները, կամ մի բժշկի իւր արհեստին մէջ ունեցած հազուագիւտ հմտութիւնները, և այդ նրա հա-

մար, որովհետև խմբագրությունը այդ տեսակ գրութեանը իրեն պատասխանատու չէ համարում և ամենքին էլ կանխաւ յայտնի է, որ գրանք տպվում են յայտարարութեան հաշուով:

Խմբագրութեան մէջ դեր և դեմ գրությունների համար մինչև օրս թէպէտև մի կուպէլ չէ ստացուել, բայց ստանալը անվախել չենք համարում, և՛ կը ստանանք այսուհետև:

Անվախել կը լինէր մեր խմբագրութեան համար և թերթին պատիւ չէր բերել այն գէպտում, երբ նա կամաւոր լուծութիւն պահպանէր այնտեղ, որտեղ հարկաւոր էր և կարող էր խօսել, երբ նա արգարը և մեղաւորը, իրաւացի և անիրաւը, բարի և չար, օգտաւետ և վնասակար... քննությունների ատկ ձգելու ժամանակ, առաջ հաշուի առնելը իւր և իւր բարեկամների շահերը, իւր անդորրութիւնը, իւր մասնաւոր միտումները: Ի հարկէ այդպիսի չարչիական իմաստութեամբ և խորագիտութեամբ գործելով, դուրս կը գար, որ արդարը, իրաւացին, բարին, օգտաւետը... ուժեղն է, գիրք

ունեցողն է, իսկ մեղաւորը, անիրաւը, չարը, վնասակարը—թուլ, խեղճը, անօգնականն է, որից մենք երկու չունինք, և որը գեռ մեզանից է պաշտպանութիւն սպասում:

Շատ ուրախ ենք, որ օգնություն, պաշտպանութեան կարօտներն են, հատարակաց շահերի համար սրտացաւ մարդիկ են, որ «Նոր-Դար»-ին են դիմում: Ի հարկէ գեռ չի պատահել, որ օրինակ Շամախու վիճակաւոր առաջնորդը մեզ դիմել և գանգառուէր մարդորանների արարքների դէմ:

Եւ քնն հարկ կար այդպիսի տեղից մեզ դիմելու, երբ իրենք մեծ եռանդով մաքառում են այդ չարիքների դէմ և «արժանաւոր քահանայացուներ» ձեռնադրելով Հաստանայց ս. եկեղեցու համար՝ անձնուրաց գինուորներ են սրտաբառում:

Եթէ մենք աշխատում ենք քահանաների, երէցփոխանների, եկեղեցական գործերի վերաբերյալ թղթակցություններ տպել, այդ նրա համար չէ, որ դրանք մեզ չեն

զը և նրա տեղ դուրս են գալիս սե փետուրներ, չէ՞ որ նրանց մայրերը սեն են—«մտածում եմ ես և ինքս ինձ մը լիթարում: Բայց ձայնը, չէ՞ որ նրանց մայրերը աղաներից տարբեր ձայն ունեն—«սե տեղափոխում եմ նրանց աղաներին բնակարանը, որ ձուտեղը տարելով նրանց հետ, սովորեն նրանց նման երգել: Անցնում են վայրկեաններ, ժամեր և օրեր և ահա հետզհետէ թափուղ աղաներից տեղ դուրս են գալիս նոյն սակավաթիվ անախտ գործով լիտուրներ: Իսկ նրանց ձայնը, սե, չէ՛ր կարելի ուղիղ մօր ձայնից: Յուսահատութիւնս անչափ էր, տեղութիւնս անիրաւատելի: Չարացած նայում եմ նրանց վերայ, ինչիւր ասես չէր անցնում մտքիցս:

Վերջապէս հանում եմ աղաներից իրենց ձագերով, պարտեզից ստան եմ բերում և զգում լոյսի թիւ մի անկյունում: Փակում եմ դուռը, պատուհանը, նրանց թևերը լրացել են, այժմս ընդունակ են փախչելու: Մտադիր էի հետեւալ առաւօտ նրանց բոլորին թևերից զրկել և շարունակել իմ նոր-նոր աւելի սարսափելի գաղտնի: Գնում եմ, բայց անվերջ դարձուրել երազներ ինձ աղաներում եմ: Եւ անհանգստացնում Վեր եմ կենում և տեսնում եմ իմ փոքրիկ պատուհանի հնացած փեղկը շարժուելու: Իրաւ, իսկ աղաներից, ո՞ր անգործը բարդ, միայն նրանց սե փետուրները յատակի այս և այն կողմը տարածուած են: Նրանք փախել են ձագերով միասին: Վերջապէս նրանց յաջողուց փախչել, ազատուել իմ ձեռքից... Բայց թէ ինչպէս, կամ ո՞ր օգնություն—այդ մինչև այսօր էլ հանելուկ մնաց ինձ համար:

Փոքր հասակիցս ես լուռատ էի, չէի կարողանում մի նախադասութիւն

միանուսդ արտայայտել առանց կապաղելու, մանաւանդ երբ բառը սկսվում էր բարդաձայն տալով, այն ժամանակ իմ խօսակցութիւնը նմանում էր ձիւղ աղաւթի կաղիւններին: Պատեր-Փոփոխ շատ աշխատում էր լեզուս ուղղելու: Նա սովորում էր կախաղած բառ մի քանի անգամ կրկնել, լեզուակի ծալով արգելում էր լեզուս անկանոն շարժումը և այս շարունակում էր ամեն օր և ոչ մի օրինաւոր առաջադիմութիւն չէր անում: Վերջապէս նա մտածեց Փրանսերէնով կապաղութեանս առաջին առնել: Որչափ մեծ եղաւ նրա դարձանքը, երբ առաջին անգամ նրա արտասանած—pere—(պէր) բառը առանց կապաղելու հնչեց, չէ՛ր նայելով որ ինչալ բառը սկսվում է «պ» բաղաձայն տալով, այն ինչ հայերեն—«պաղիկ»—բառը, որը սկսվում է նոյն գրութեամբ հնչել տալով, չէի կարող գրտաւորել: Նրա ուրախութիւնը չափազանց էր: Նա հարկադրեց ինձ արտասանել—patre Thomas—(պատեր Թոմաս) գոգաւարակալատաւ բառերը, որոնք նոյնպէս միանուսդ առանց կապաղելու արտասանեցի—«Եթէ այդպէս է, ասաց նա ուրախութեամբ, —ես շատ շուտ կարող եմ սովորեցնել քեզ Փրանսերէն լեզուն»:

—Բայց չէ՞ որ արդէն սովորեցնել և գիտնալ Փրանսերէն—ասացի զուգուրութեամբ և յանկարծ դուրս լուռութեան:—patre Thomas est mon pere—(պատեր Թոմասը իմ հայրն է) բառերը, որը մեծ շփոթութիւն պատճառեց նրան: Նա ապշած և դարձապես մի վայրկեան իմ երեսիս նայելուց յետոյ, իսկոյն մի կապաղելով հայերէն ձագի իւր շուրջը, կարծես վախենում էր, մի գուցէ մէկը լսած լինի իմ ասածը: Մի անասելի շփոթութիւն: Քիչ ժամանա-

Հետաքրքիրում և կամ չը պէտք է
զբաղեցնեն մեզ, այլ նրա համար,
որ այդ թղթակցութիւնները հրա-
տարակելով խնդիրները մնում են
այնուամենայնիւ չը լուծուած, և
շատ սակաւ է այն թղթակցների
թիւը, որոնք մի որ և է հետե-
ւանք են ունենում: Իսկ մենք չենք
կարող այդ տեսակ թղթակցու-
թիւնները հրատարակել լոկ հրա-
տարակած լինելու համար, և ա-
մենակին դուրեկան բան չէ մեզ հա-
մար, որ թղթակցութիւնները մեծ
մասամբ այն հետեւանք են ունե-
նում, որ այս հոգեւորականը կամ
այն աշխարհականը մեզանից վի-
րաւորվում է: Դրանով մենք մեր
նպատակին ամենակին հասած չենք,
որովհետեւ, ինչպէս ասեցինք, խն-
դիրները մնում են չը լուծուած:
Ուրիշ բան է, թէ քննու ալի խն-
դիրները մնում են չը լուծուած,
չը նախկին, որ տարւ տարի շա-
բուսակ գրվում է այդ մասին և
շատ հրապարակախօսներ այդ խն-
դիրների առթիւ իրենց համար
գալիսեայ պատկեր են հիւսել
տուել:

Ինչու ալի խնդիրները չեն
լուծուել և դեռ գնալով աւելի բար-
դուել են—հէնց դրանումն է խն-
դիրը:

Բայց միւս կողմից մենք չենք
կարող համաձայնուել նրանց հետ,
որոնք կը կամենային, որ բոլոր-
վին աշխիւ չը գրուէր այդ մասին
մեր մամուլի մէջ:

Դրանք ուզում են, որ մեր մա-
մուլը գրադուի ուրիշ եւրոպական

թերթերը զբաղեցնող նիւթերով,
խնդիրներով, և եթէ այդ չէ լի-
նում, դա իբրեւ թէ ապացոյց պէտք է
համարուի, որ թերթը նիւթ չունի,
որ թերթը անկարող է գտնուել
նիւթ մատակարարելու, խնդիրներ
լուծելու:

Այդպէս դատողները ոչ մեր ժո-
ղովրդի կեանքին և պահանջներին
են տեղեակ և ոչ էլ կարողացել
են ըմբռնել պարբերական հրա-
տարակութեան նշանակութիւնը
մեր մէջ:

Ս. Ս.

ՔՐՈՆԻԿՈՆ

ԴԵՐԻՖԵՆԻՅ. Անճրեւային եղանակ-
ները պատճառաւ արդէն (մեզու. 10—
17-ին) սկսել են այդեւեւում խաղողը
քաղել, թէ և դեռ կանոնաւորապէս չը
հասած—խալ է: Այս տարի, Գեղեքե-
ղեց գէպի Ռոսիա խաղող արտահա-
նողները օգուտ չունին բացի վնասից,
որովհետեւ դեռ ևս գրեթէ բոլորովին
անպէտք է ուտելու համար:

Այս տարուայ խաղողը լաւ գինի չը
ստանում, իսկ սկիւր քաղուելու հա-
մար էլ, նոր ակցիզի կանոնադրութեան
համաձայն, պայմանները ձեռնառու չեն:
Այգետէրերը յուսահատութեան մէջ են,
մանաւանդ որ եղանակներն էլ անը-
պստ են այդեւեւում համար:

Հայոց երկսեռ դպրոցներում սեւ-
տեմբերի մէկից սկսուեց դաստուռ-
ութիւնը, բայց նորեկները ընդունելու
թիւն չեղաւ, բաժանմունքների շա-
տուութեան պատճառով: Առևտուրը
շատ վատ է: Ծառերի յոյսը այդեւեւ
չեն:

Արժ. Ներսէս ք. Ղաւաղեանը խնդ-

րում է մեզ հրատարակել հետեւեալ.
Կոնկրետ ս. Շուշանիկեան «Թանգութեան»
օրերուց դարձել վարչութիւնը պա-
տիւ ունի յայտնելու հայ հասարակու-
թեանը, որ կըրակի, ամսոյ 30-ին,
ժամը 11-ին պատարագից յետոյ, կը
կատարուի դարձել բարեբաւ հանգու-
ցեալ Խաչակ Մարտիրոսեան Թանգու-
թեան հոգեհայտը և յետոյ դարձ-
եալ կը կարդացուին ուսումնարանի
հաշիւները:

ՔԱՐՎԱՆԱՅԻՆ. Մարգարայանու-
թիւնը Ղազարու գաւառում յաճախ է
պատահում, և այդ ըստ մեծի մասին
Թուրքերի մէջ: Անցեալներում երբեմն
յայտնի աւաղակապետ (յետոյ ներումն
չնորհուած) Մուրադու որդի Իսկան-
դարը իւր օրուայ հետ կուտէ մէջ սպա-
նոցեալ: Այդ կուտի պատճառը ա-
տու են դարձեալ տուաւը գործելու
մասին է լինում. երբ յայտնվում է տա-
ւարատէրը, զաւրս են տեղեկանալու,
այդտեղ սկսվում է կուտ, երկու կող-
մից էլ սպանվում են 4 մարդ, և միջի
այլոց և վերը չիլուած աւաղակ Իս-
կանդարը:

Նոյն տեղից. Արմանիները մեզա-
նում դով են անցնում. կուտը վերջաց-
ած են, միմիայն ցորենի պակասու-
թիւն կայ: Մուկը ստատիկ բազմացել
է. գեղացիները, որոնք գելերը անց
են կացնում հանդերում, արտոնում են,
որ ինչպէս ոչխարի հօտը այնպէս շը-
ջում են հանդերը և ոչնչացնում ամեն
բան. բնակարանները ևս աղտոտ չեն
առատ միները:

ՇԱՄԱԼԻ. Մեր օրերուց դարձել
նիւթայինտապէս անձուկ վիճակի մէջ
է: Դարձողն ունի 3 ժրաջան հոգաբա-
ձու: Սրանցից մէկը նշանուած է միւսի
աղջկայ հետ, որ և շուտով պիտի կա-
տարուի պսակը: Դրանք չը նկատի ունե-

նալով իրենց խնամատարութեան տակ
գնաւող դարձել աննախանձելի դուռ-
թիւնը, մտադիր են, չիլեալ հարսանի-
քի շուայ ծախսերի փոխարէն, մի գու-
մար նուերի նոյն դարձել: Փետր-հո-
գաբարձուն, որպէս մի եռանդու մշակ
մեր գործերում, ապիւր, հանրօրոտ
գործերի է ձգտում. ուստի, լիալոյս ենք,
որ այս անգամ իւր օրինակիւ դիտա-
ւորութիւնը կ'իրագործի:

ՇԱՄԱԼԻ. Մեր գերեզմանատունը
ներկայումս թուրք մտադործ-խաշնա-
րածները անանոց արտատեղին է դա-
ւել: Մեր հարսանիք չիլեմները այժմ
սրբապղծվում են, այդ մասին արդեօք
նոյ պիտի հոգայ, հօտը, ժողովուրդը թէ
նրա հովիւը:

ՇԱՄԱԼԻ. Այստեղ ծաղիկ տուած
սխալ խոր արմատ է ձգել. նա նը-
մաբելը զօհէր է անում: Մեր փողոց-
ները խիտ կեդտոտ և անհոգ է թո-
ղած վարչութեան կողմից. շուկայի
օրինակները լոճ գլուխ են ծակում... Մեր
գեղերի հոնձը, ընդհանրապէս առատ
չը, այժմ էլ գեղացիք խաղողն են
ժողովում: Խաղողն էլ խիտ առատ է
և լաւ հասած. բայց քնի օգուտ, որ
այդ ամենը պիտի գնան բոլոր աղա-
կաշխատուները և չարչիները գէթ սո-
կաները լրացնելու...

Վ. Ա. Կ. Կ. Վ. Վ. Ս. Ս. Այս ամսի 17-ին
սրբապղծուած անաշնորհի հրամանով գոր-
ծակալ քահ. Կուսիկեանցը կազմեց
կրկն ժողովը, որտեղ յայտնեց հասա-
րակութեանը, թէ սրբապղծ արտու-
րի է նրան խաղաղութիւն գրել ժող-
վրդի մէջ և հայտնեց հոգաբարձու-
ների հետ, և թողնել նրանց իրենց
պաշտօնում:

Հատարակութիւնը խնդրեց հոգաբա-
ձուները, կամ միայն իրենց պաշտօնում
օրերը: Արաւիտի հետ, կամ հրա-
ժարուել: Բաւական վիճելուց յետոյ, ժո-

ղովքն ընտեց ա. Կերէյանին, որ գնալ
Աստրախան խնդրագործ լինի հասա-
րակութեան կողմից, և անձամբ յա-
նի բոլոր գործի կողմերը նորին սրբա-
գանութեան և հետեւի նոր հոգաբա-
ձուները հաստատուել տալուն:

Այս տեսնելով հոգաբարձու քահա-
նայ Միւսանեանը, իսկոյն իւր հրաժա-
րակեց տուեց, բայց գուցէ այս ան-
գամն էլ ժողովուրդը խաղաղութիւն
գրաւ հրաժարակամով, որովհետեւ այս
երբուր անգամն է, որ այդ քահանայ
ժողովում հրաժարվում է իւր պա-
տօնից, իսկ միւս օրն սկսում է շարու-
նակել իւր սրաշօնը ի վնաս ուսում-
նարաններին:

Միւսին այս վիճի վախճանին ապա-
սելով ուսումնարանները մնում են ա-
նորոյ դրութեան մէջ: Ուսուցիչների
թիւը պակասել է, երեխաների ծնող-
ներից շատերն չեն ուղարկում իրենց
գաւալներին ուսումնարան մինչ այդ
խաղաղութիւններն չը վերջանան. ան-
գամական փոխերն անգամներն չեն վը-
ճարում, սպասելով մի կանոնաւոր կադ-
գաւորութեան, ուսուցիչները ժամանա-
կին չեն ստանում իրենց ուժերին: Ահա
այդ դրութեան է հասել մեր մատոյ
սեղեղի կրթութեան վիճակը:

Միւսանեան և ընկերութիւնը շատ
բարկացած էին ժողովում, որ իրենց
վարձուքը իսկոյն յայտնվում է մամուլի
մէջ և ինչպէս յայտնեցին, պատրաստ-
վում են ստել այդ բոլորը:

ՇԱՄԱԼԻՈՅՑ. ա. Վ. Նաջարեանը գը-
րում է. Ամսոյ 15-ին Դամասկոս ամեն
կրօնի և ազգութեան հասարակութիւ-
նը մասնակցում էր իւր մի յարգելի
անդամի յուղարկաւորութեանը: Ո՛վ էր
այդ հանգուցեալը, որին այդ վերջին
ճանապարհում ամբողջ հասարակու-
թիւնը իւր անկեղծ յարգանքն է ցոյց
տալիս և մարմնը հիւսում է նրա
դիակին տխուր և արտասուք աչքերին
Մի զօրապետ, մի համալս, մի իւր, հա-

կից մառախուղը անցաւ նա ինձ մո-
տեցաւ, համբուրեց և մի պինդ սեղ-
մելով իւր կրծքին, պատուիրեց միւս
անգամ չ'առնել այդ սողը: Բայց ես
այնպէս էի իւրացրել, որ երբէք մեռ-
քեց չէր դուրս գալիս. չը նայելով որ
մինչև այսօր էլ նրա իմաստը չեմ հաս-
կացել, բայց շատ լաւ չիլում եմ—patre
Thomas est mon pere—բաւերը...

Յանկարծ յայտնվում եմ ուսումնա-
րանում: Պատրի-Փոման նախընթաց օ-
րից այդ մասին ինձ շատ բան ասաց:
Ներս եմ մտնում ուսումնարանի Բաղ-
մաթիւ աշակերտներ վիստում են գա-
թում: Նրանք գալիս են ինձ մօտ,
բաներ են հարցնում, առաջարկում են
խաղալ, վազել իրենց հետ, բայց
գուր. ես կանգնել եմ նոյն տեղ և նոյն
դերքով, որտեղ առաջին անգամ կանգ-
նեցայ: Բազմաթիւ տղայաց ներկայու-
թիւնը ինձ շուրջեցրեց. ինձ տիրել էր
Ջաբարիայի պապանձումը: Ներկայու-
թեան լուծութիւններս այն երգով կարգութեան
հարցրեց, որպէս թէ ես համը եմ:
Մտքումս խռովում եմ և բարկանում
նրանց վերայ: Նրանց այդ կարծիքը
իմ վերայից փարատելու համար, ես
վճում եմ, գոնէ իմ անունս խօսել:
Մի մեծ շուն էր քաղում, թափելիս
միւրայ բարձրանալով, գոգուր դերք եմ
վերում եմ—«վա... վա... վա... վա...
սով...»—բաւը արագութեամբ կախալե-
լով արտաստում եմ, որը նմանեցաւ
Ճիւղ շան հաղցի: Ներկայից ծիծա-
ղում են և հեռանում:

Թէպէտ ուսումնարանում այնքան
բան չսովորեցայ, բայց և այնպէս լի-
զուս բաւական ուղղութեամբ Մեր ու-
սուցիչը Պաւլոսի հայ-կաթոլիկ մի ծե-
րուն էր, որին ամբողջ քաղաքը գո-
վում էր իւր գիտութեան մասին: Մի
անգամ հայոց պատմութեան հար-
ցաքնութեան ժամանակ, հանգստա-

կանները առաջ նա ինձ հարցրեց. —
«Ի՞նչ էր Վասակ և Բնէ գոր-
ծեր...»

—Ե՛ս եմ, ես—պատասխանեցի, դեռ
սրա հարցը չ'աւարտած: Ուսուցիչը բար-
կութեան հետ խառնուեցաւ հանդիսա-
կանների և աշակերտների քրքիջը:

Քիչ ժամանակից ինձ աքսո-
րում են ուսումնարանից՝ աշակերտի դա-
սական պիտոյքները գողանալու և նը-
րանց մէջ անընդհատ խռովութիւն
ձգելու համար:

Այնտեղ որ պատրի-Փոման ողջ չէր,
ապա թէ ոչ նա չէր թողնել, որ քա-
տրէին ինձ ուսումնարանից: Այո, այդ
գեղաւորը՝ նրա յանկարծակի մահը
շատ անբախտացրեց ինձ: Մինչև այ-
սօր էլ մարքիս չէ գուրս գալիս այն
անբաղը, այն անիծումը օրը: Այս
ըտպիս էլ, կարծես, տեսնում եմ փո-
ղոցի անկիւնում ընկած նրա դիակը:
Նրա արեւնաթափալ մարմնը, ձեղ-
քուած գլուխը, բոլորովին ալանդա-
կուած երեսը երբէք չեն հեռանում
երեւակայութեանս առջիկայ: Ես շատ
քիչ տեղեկութիւն ստացայ նրա մա-
սին—Թէ քնի պատճառով նա գելերը
գնում է մի այլի հիւանդ—անկողնում
պառկած հիւանդ կնոջ տունը, որտեղ
նա ապրում է եղել իւր միակ նշանած
աղջկայ հետ: Պատուի ասելով, այն
կնոջ կամեցում է եղել խոտովանուել,
այդ պատճառով նա, ցերեկը միջոց
չունենալով գելերը գնում է իւր պաշ-
տօնը կատարելու, բայց չեմ իմանում
ինչ խօսակցութեան արտաձայնով, աղ-
ջիկը պատուած չորերով, արձակուած
մազերով գուրս է փախչում և բազմ
ձայնով օգնութիւն կանչում: Այդ մի-
ջոցին, որտեղից որ է բռնում է օ-
րերով նշանած պատանին և ներս
մտնելով սպանում է գաղտնի հարուած-
ներով խեղճ վարդապետին և նրա

դիակը քաղում, գցում է հեռաւոր փո-
ղոցի մի անկիւնում,—այն անկիւնում՝
որտեղ ես հետեւալ օրը տեսայ բոլո-
րովին աշխարհակուած նրա դիակը:
Որչափ լացինք նրա վերայ, Ծառերը
արդարացնում են սպանողին, պատա-
մայրս ամենը է հանդիսանում նրան,
իսկ ես մեղադրում եմ նրան, որ ինձ
անպաշտպան թողեց:

Ես արդէն մեծ եմ, Հասակս բաւա-
կան երկարացել է, պառաւ մայրս
հաղիւ ուսի է հասնում. բայց տա-
րեք չեմ իմանում քանիս է Հարց-
նում եմ պատուակը, բայց շատ քիչ տե-
ղեկութիւն ստանում: Նա տաւ է.—
Ես փղե տարուած տղան եմ, իսկ դու
խուրեարկ հետ ծնար...այսինքն՝ Ճիւղ
այն օրը, երբ մի հեղեայ կրպ աղջիկ
հանգուցեալ պատրի-Փոմանի միջոցաւ
գաղտնի ուղղալուաւ կաթոլիկ կրօնի
ընդունելուց յետոյ, մի արու դուռն է
ծնում և մարտիրոսուհի լինելու ցան-
կութեամբ ինքն իրան քաղալի վե-
րայից գետն է ձգում (?)

Այդ բանը, ինչպէս ամենքի, նոյն-
պէս և ինձ համար հանելուկ է.
պառաւ պատմութիւնը շատ հետա-
քըքըրեց ինձ, բայց և այնպէս ինձ
մուկ մնաց:

Պատուի հարցով 17 տարեկան էի,
բայց հասակիս նաղող կարծում էր
ինձ 20-ից աւելի: Ես ուսում չունիմ, ար-
հեստ—նորմալս, բայց հարկաւոր է
ապրել: Պէնք և առողջ կազմուած քո
մեր դրացի դարբին Պետրոսին զբա-
ւում էի: Նա ինձ խնդում է իւր մօտ
շխատել, խոստանալով բաւական
վարձը: Բայց շուտով զգուցեցրեց ինձ
ածուրի փոշին և ձեռքերիս ու երե-
սիս սե գոյնը և, որ աւելին է, ամ-
բողջ ցերեկը բռնաբարելու միայն
դարբնոցում: Դեռ չը լրացած մէկ
տարին, Գուրս եմ գալիս: Ման եմ

գալիս ձեռքերս ծոցումս: Ես քաղցած
եմ, ոչ ոք մի կտոր հաց չէ տալիս:
Պատրի-Փոմայի մահուանից յետոյ պա-
ռաւի հիւանդութիւնը օրէ օր սասա-
կանում է: Հարկաւոր է նրան հոգալ,
բայց ո՛վ է նրանից, քիչ պարտական-
ութիւն է: (Ես արդէն գետնի, որ նա
իմ մայրս չէ): Ես դադարում եմ նրա
մօտ գնալուց: Ամբողջ մի շաբաթ է
գելերում եմ այս և այն գինետան ան-
կիւններում և երբեմն էլ փոխ տաք
կտուրներում: Վերջապէս ինձ յաջողւմ
է մի գինետան ջրերը պաշտօն կատա-
րելու և վաղ ժամանակից նրա խնա-
կան ծառայ եմ դառնում: Դուրս են
ծանոթ տղերք, խմում են, հարբում
են, որոնցից ինքս էլ եմ չեմ մնում: Շու-
տով դառնում եմ հարբեցող: Դառն արա-
ղը ստիպողական պահանջ է դառնում
ինձ համար: Յիշում եմ թէ ինչպէս մի օր
թունդ հարբել էի, հարբելէի Ճիւղ կոշ-
կարիկի նման: Յանկարծ յայտնվում է
գինետան տէրը և, տեսնելով ինձ գե-
նետան յատակի վերայ թաւալուրը ըն-
կած, խիտ է սողով և դուրս հա-
նում: Այլ ևս ոչ ոք ինձ չը ընդունում
իւր մօտ: Ամիսներով անգործ ման եմ
գալիս. յայտնվում եմ շատերի մօտ և
բոլորից մեթովում: Հրապարակում ա-
մենքին ծանոթ էր իմ բարքը և վար-
քս: Այլ ևս դժուար է ձառել մինչև
անգամ արաղը, որը հացից ա-
ւելի ստիպողական էր... Կանկարծ իմ
մէջ ծագում է մի միտք—սիրայու-
ղաւանայ: Կայտնվում եմ առաջնորդ
վարդապետի մօտ, որը բնակվում է հա-
կաթոլիկութեան թաղում: Նրանց անձա-
նօթ է իմ կրօնը: Ծածկվում եմ
խեղճ, կրօնատէր մի որը պատանու
դիմակի տակ: Նրան հաճել է լինում
իմ միտքի իրարարանքը, և ահա ես
տիրացու եմ և յուսարար: Իմ նոր
պաշտօնը կատարում եմ շատ եռան-

դով և հնազանդ եմ մեծիս.—Ես խոս-
տանում եմ ինձ քահանայ ձեռնադրել
երկու տարուց յետո: Հաջնվում եմ սե
մահուղից լատինական ձեռ երկու
շուր, մարդը լուացվում, ստանալով
և արեւադարձակ վարկում եմ—
Մէկի հետ խոսելու գիտնիս եմ նայում,
ինչպէս տիրացու Նորէք ձեռքից լնմ
հեռացնում առաջնորդին ընծայած եր-
կուր վարդապետը: Բոլորը ինձ գովում
են: Ես հաղիւ դուրս եմ գալիս իմ
խցիկիցս: Դանօթներին պատահելիս
միշտ խոյ էի տալիս...

Հնարեալ շատ լաւ կեանք է տիրա-
ցու լինելը, թէպէտ առաջին ամսում
շատ դժուար թուաց ինձ, որովհետեւ
չէի կարող ստամոքսս իւր սովորական
պահանջով արաղով յագեցնել, բայց
ամեն վերջում, երբ ստացայ ծառա-
յութեան փոխարէն 7 բուր, այնու-
հետեւ երբէք չէի թողնում ստամոքսս
իմ դէմ գանգատուելու...

Թէ ինչպէս պատահեց, այդ երկու
է լինում տալու.—Ես սիրահարվում եմ
մի հարուստ վաճառականի աղջկայ
վերայ: Նա ինձ շատ էր սիրում, ամ-
բողջ գելերները իւր սենեակի պատու-
հանք առաջ կանգնում ինձ էր սպա-
սում: Մինչև ինձ չը տեսնէր, երբէք չէր
գնում: Իմ կողմից, այդ, ես էլ շատ էի
սիրել, երբ նա ահագին կարողութեան
տէր հօր աղջիկ էր, այն էլ միակ ժա-
ռանքը... Ահա թէ Բնէն էր եմ փո-
խադարձ սիրոյ պատճառը: Վերջա-
պէս սիրահարուած էի: Ներկար ժամա-
նակ առաջնորդից ծածուկ էի պահում
այդ թաղացի, որը խորհրդով մի օր
յայտնեցի առաջնորդին, որից ստացայ
պատիւելու մեթովում: Կաւօք սրբի
յայտնում եմ աներոյս, նա շուտուած է
վճարում է, բայց քիչ մտածելուց ին-

Типографія А. А. Михельсона Гол. пр., д. № 12.